

KWESTIE VAN LEZEN

Deel 12

Praten over romanfragmenten

Achtergronden en tips voor docenten in het voortgezet onderwijs

lezen

STICHTING LEZEN

Praten over romanfragmenten Werelden van betekenis

Binnen het literatuuronderwijs van havo en vwo is veel aandacht voor de culturele en literair-esthetische vorming van leerlingen. Daar is volop lesmateriaal voor beschikbaar; docenten hebben veel leservaring binnen die aanpak.

Daarnaast is het van belang dat leerlingen leren dat zij hun authentieke leeservaringen serieus mogen nemen. Waarover hebben zij bij het lezen van een tekst vragen? Wat vinden zij opmerkelijke passages? Welke gevoelens, gedachten of oordelen roept het verhaal bij hen op? In hoeverre lezen zij anders dan hun klasgenoten? Je kunt leerlingen laten ervaren dat vragen stellen over onduidelijkheden in een literaire tekst waardevol is, dat het benoemen van bijzondere verhaalmomenten hen kan brengen tot dieper begrip, dat het uitwisselen van verschillende interpretaties en oordelen tot interessante nieuwe ideeën kan leiden.

Uit onderzoek weten we dat uitwisseling van ideeën in een echte dialoog tussen docent en leerlingen en tussen leerlingen onderling leidt tot diepere betekenisgeving (Janssen, 2009) en tot het ontdekken van nieuwe betekenissen (Cornelissen, 2016). Voor de docent geldt de uitdaging om de geschikte vorm te vinden voor die dialoog: met welk literair aanbod, aan de hand van welke besprekpunten en op welke manier samen besproken.

Op de website *Pratenoverromanfragmenten.nl* staat voorbeeldmateriaal voor zo'n lezersgerichte aanpak. Uit twintig recente romans zijn fragmenten opgenomen die binnen een lesuur klassikaal gelezen en besproken kunnen worden. Bij ieder fragment zijn opdrachten voor een verdiepende bespreking uitgewerkt.

Gezamenlijk gelezen literaire teksten

Hoe zorg je ervoor dat leerlingen in de literatuurles over gezamenlijke leeservaringen kunnen praten? Chambers (2012) geeft prachtige voorbeelden van de manier waarop gemeenschappelijk gelezen boeken in de klas besproken kunnen worden. Tanja Janssen (2009) heeft een lessenserie ontwikkeld waarin leerlingen aan de hand van een zevental korte verhalen leren hoe zij met medeleerlingen in dialoog kunnen gaan over vragen die zij zichzelf gesteld hebben tijdens het lezen. Het voordeel van die laatste aanpak is dat telkens binnen één les een complete tekst kan worden afgerond. De leeservaringen zijn nog vers bij de bespreking. Dat voordeel geldt ook bij het werken met romanfragmenten. Het is praktisch veel eenvoudiger alle leerlingen in een les een fragment van bijvoorbeeld vijftien bladzijdes voor te leggen, dan met de hele klas op hetzelfde moment dezelfde roman gelezen te hebben. Een extra voordeel van het werken met romanfragmenten is dat in een beperkt aantal lessen verschillende titels voor de leeslijst gepromoot worden.

Keuze romanfragmenten

Bij het kiezen van een geschikt romanfragment is de eerste overweging of de leerlingen de mogelijkheid krijgen om op te gaan in de gepresenteerde verhaalwereld. Daarbij geldt als belangrijkste vraag: is het fragment boeiend voor de beoogde leerlingen? Daarvoor lenen zich allerlei scènes: een pijnlijke situatie of een belangrijk keuzemoment voor de hoofdpersoon, een open plek in het verhaal die nieuwsgierigheid opwekt, herkenbare onderwerpen, zoals verliefdheid, knellende familiebanden, schuldgevoelens.

Het belang van het uitwisselen van leeservaringen

Vaak worden als waardevolle kenmerken van literatuur de openheid en de meerduidigheid ervan genoemd. Maar het waarderen van die openheid en meerduidigheid gaat niet vanzelf. Leerlingen moeten in de les kunnen ervaren dat het interessant kan zijn om samen na te denken over open plekken in het verhaal, dat het vergelijken van verschillende leesbelevingen en interpretaties verrijkend kan zijn. Zo'n gesprek dat gericht is op de exploratie van ideeën, heeft de kenmerken van 'dialogische' interactie (Janssen, 2009). Er is sprake van een echte dialoog, de

vragen die aan de orde komen, zijn authentieke lezersvragen, het gaat om het stimuleren en verdiepen van het denkproces.

Een andere rol voor docent én voor leerlingen

Voor veel docenten zal het nog niet zo eenvoudig zijn om dergelijke dialogen in de les te realiseren. Hoe pak je een klassikale bespreking aan waarbij het initiatief voor de gespreksonderwerpen bij de leerlingen ligt, terwijl je tegelijkertijd een verdieping van de gespreksbijdragen nastreeft? En begrijpen de leerlingen wel wat van hen verwacht wordt? Vatten de leerlingen het gesprek ten onrechte op als een debat? Of beschouwen zij de opdracht als een probleem dat zo efficiënt mogelijk in eenstemmigheid moet worden opgelost? Het zou goed zijn als leerlingen in de lessen Nederlands geleerd hebben wat een beschouwend, exploratief gesprek inhoudt en hoe zij dat kunnen voeren. Anders is het verstandig om in de lesprocedure bij de groepsbespreking te garanderen dat alle groepsleden voldoende inbreng kunnen hebben, dat oordelen over elkaars bijdragen worden opgeschort en eerst naar verheldering gezocht wordt, dat het samen ontwikkelen van nieuwe inzichten het gespreksdoel is (Cornelissen, 2016).

Stimulerende vragen bij de romanfragmenten

In de uitwerking van de opdrachten bij de romanfragmenten blijkt een mix van tekstonafhankelijke, op meer boeken toepasbare, vragen met tekstafhankelijke vragen prima te werken. Tekstonafhankelijke opdrachten die geïnspireerd zijn op Chambers zijn:

- a. noteer wat je niet in het fragment begrijpt en toch van belang vindt;
- b. noteer enkele passages die je opvallend of bijzonder vindt. Tekstafhankelijke vragen bij de romanfragmenten vallen onder de volgende noemers:
 - a. ingaan op ervaringen tijdens het lezen van het fragment (gevoelens en verbeelding);
 - b. in eigen woorden beschrijven wat er aan de hand is;
 - c. je bewust worden van welke verwachtingen gewekt worden;
 - d. interpreteren van gepresenteerde verhaalgegevens;
 - e. vragen naar herkenning van de beschreven situatie;
 - f. oordelen over dilemma's en keuzes van de verhaalpersonnen.

Tijdens het lezen van de fragmenten en bij het bespreken ervan worden betekenissen over de tekst ontwikkeld. Cornelissen (2016) wijst op het belang van de verschillende momenten waarop lezers betekenissen over de tekst ontwikkelen. Tijdens het lezen kunnen lezers helemaal opgaan in de tekstwereld: zij raken vertrouwd met de verhaalpersonnen, leven mee met de plot en ontwikkelen – ook op grond van hun persoonlijke ervaring en kennis – verwachtingen. Daarnaast kan de lezer bedenken hoe de beschreven tekstwereld overeenkomt met zijn eigen wereld, wat nieuw of anders is en hoe hij dat beoordeelt. Bij de bespreking van de teksten levert het veel op wanneer leerlingen met elkaar praten over die verschillende vormen van betekenisgeving. De vragen en opdrachten bij de romanfragmenten moeten een brede verkenning van betekenissen mogelijk maken.

Het voeren van een klassengesprek

Het voeren van een klassengesprek waarbij het exploreren van de leeservaringen van de leerlingen centraal staat, vraagt een bijzondere opstelling van de docent. Probeer eerst de medeleerlingen zo veel mogelijk in te laten gaan op een bijdrage van een leerling. Gebruik hiervoor allerlei interactieve vragen:

Wie wil hier nog iets aan toevoegen?

Wie denkt er anders over?

Wat wil je nog verduidelijkt krijgen?

Welke van de genoemde mogelijkheden spreekt jou het meest aan?

We hebben het tot nu toe gehad over deze aspecten. Zijn er ook andere invalshoeken mogelijk?

Op de website worden nog een aantal andere vragen vermeld.

Tip 1: Laat vooral de leerlingen aan het woord tijdens een klassikale bespreking.

Stellen van verdiepende vragen

Wanneer je als advies voor een groepsbespreking aan leerlingen vertelt dat zij elkaar ruimte moeten geven en dat ieder voldoende aan bod moet komen, is dat advies op zich vaak voldoende. Maar de aanwijzing ‘stel verdiepende vragen aan elkaar’ is op zichzelf te weinig als steun voor de gesprekken. Een van de mogelijkheden om leerlingen te helpen bij het stellen van verdiepende vragen is voorbeelden te tonen van dergelijke vragen. Een op video opgenomen voorbeeldgesprek is daarbij een handig hulpmiddel. Ook kunnen leerlingen een ‘spiekbriefje’ met explorerende vragen gebruiken.

Voorbeelden van verdiepende vragen:

Wat denk jij dat er gebeurd is?

Wat vind jij er opvallend aan?

Zie je daar nog andere voorbeelden van?

Waar heeft dat mee te maken, denk je?

Hoe is het voor andere personages in het verhaal?

Op de website staan meer voorbeelden van verdiepende vragen.

Tip 2: Geef leerlingen voorbeelden van verdiepende vragen voor een groepsbespreking.

De afronding van groepsbesprekingen

Als afronding van een les met groepsbesprekingen ben je als docent gemakkelijk geneigd ‘nog even vlug een rondje langs alle groepen’ te maken. Ook al hebben de leerlingen in groepjes geanimeerd en intensief met elkaar gesproken, toch moet blijkaar klassikaal nog een enkel element uit de verschillende groepen gerapporteerd worden. Voel je als docent de verantwoordelijkheid om het heft weer in handen te nemen? Maar wat

is eigenlijk de leerwinst voor de leerlingen, als je toch niet uitgebreid die laatste ronde kunt exploreren? In plaats van zo'n klassikale afronding past een individuele afsluiting vaak veel beter. Geef de leerlingen de volgende opdracht: "Door jullie gezamenlijke bespreking ben je mogelijk tot een nieuw idee, een andere opvatting of een verrassend perspectief gekomen. Noteer daarvan het sterkste voorbeeld zoals dat voor jou geldt." Op deze manier wordt voor leerlingen nog eens onderstreept wat de waarde van het praten over romanfragmenten kan zijn.

Tip 3: Kies voor een zinvolle algemene afronding van groepsbesprekingen.

Het ligt voor de hand om onmiddellijk te willen bespreken hoe leerlingen over een situatie in een romanfragment oordelen of

wat zij in die situatie zouden doen. Het kan echter de moeite waard zijn om eerst nog een andere vraag te bespreken: wat is er volgens jou precies aan de hand?

Het is een misvatting om te denken dat alle lezers maar één opvatting zouden hebben over wat in de beschreven tekstwereld gepresenteerd is. Welke betekenis kennen de verschillende lezers toe aan de gepresenteerde verhaalgegevens? Alleen al in de beschrijving van de verhaalgebeurtenissen zal blijken welke verschillende accenten diverse lezers kunnen leggen. Pas daarna is het zinvol om te bespreken hoe de leerlingen over de beschreven situatie oordelen.

Tip 4: Begin nadat leerlingen een fragment gelezen hebben met het vragen naar de betekenis die zij aan de tekst geven.

Meer informatie?

Chambers, A. (2012). *Leespraat*. Leidschendam: NBD Biblion.

Cornelissen, G. (2016). *Maar als je erover nadenkt... Een jaar literatuuronderwijs in groepen 7 en 8 van de basisschool*. Stichting Lezen Reeks 27. Delft: Eburon.

Dirksen, J. (1995). *Lezers, literatuur en literatuurlessen. Reader response criticism in de literatuurlessen Nederlands*. Academisch proefschrift: Universiteit Nijmegen.

Goosen, H. (2006). Individuele lezersprofielen. Een eye-opener voor leerlingen en leraren? *Levende Talen Tijdschrift*, jrg. 7 (nr. 1), 3-8.

Janssen, T. (2009). *Literatuur leren lezen in dialoog. Lezersvragen als hulpmiddel bij het leren interpreteren van korte verhalen*. Amsterdam: Vossiuspers UvA.

Lange, H. de (2013). Een belevingswijzer bij het lezen van literatuur. *Levende Talen Magazine*, nr. 8, 22-25.

Schrijvers, M. & Janssen, T. & Rijlaarsdam, G. (2016). 'Dat een boek kan veranderen hoe je naar de wereld kijkt'. De impact van literatuuronderwijs op zelfinzicht en sociaal inzicht van bovenbouwleerlingen. *Levende Talen Tijdschrift*, jrg. 17 (nr. 1), 3-13.

Tellegen, S., & Frankhuisen, J. (2002). *Waarom is lezen plezierig?* Stichting Lezen Reeks, deel 2. Delft: Eburon.

Witte, T. (2008). *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in de tweede fase van het voortgezet onderwijs*, Stichting Lezen Reeks, deel 12. Delft: Eburon.

Colofon

Tekst: Hans Goosen

Eindredactie: Stichting Lezen

Foto's: Shutterstock

Vormgeving: Eindeloos, Den Haag

Drukwerk: Edauw en Johannissen Drukkerij

Uitgave van Stichting Lezen, 2017

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
T 020 6230566
www.lezen.nl

Lezen

STICHTING LEZEN